

Problem znanja i kulturološki odjeci Carlosa Castanede: Put u Ixtlan

---

Škorvaga, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:221577>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ
KULTURA, MEDIJI I MENADŽMENT

LARA ŠKORVAGA

**PROBLEM ZNANJA I KULTUROLOŠKI ODJECI
CARLOSA CASTANEDE: PUT U IXTLAN**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

doc. dr. sc. Nebojša Lujanović

Osijek, 2022.

SAŽETAK

Kroz kulturološke poglede i procjenjivanja, analizirana je treća knjiga Carlosa Castanede (Put u Ixtlan) iz njegovog opsežnog literarnog opusa te se rad također bavi pitanjem znanja i spoznaje. Riječ je o djelu koje mu je omogućilo završetak diplomskog studija s izvanrednim bodovima te priča, koja je postala jedna od najprodavanijih i najčitanijih postignuća literarnog stvaralaštva na području alternativnog znanja i antropologije.

Završni rad temelji se na rješavanju misterije alternativnoga znanja u postmodernom društvu; polazi se prvenstveno od propitivanja samog fundamenta epistemologije. Povijesni presjek sabiranja i deponiranja znanja čovječanstva te razaznavanje ideoloških kulturnih naslaga. Time rečeno, valjalo je zatim identificirati činjenicu kako postoji prikrivena čovječja strepnja izazvana purifikacijom od ideoloških tvorevina. Obrazlaže se kako su ljudski um i duša krcati neizbježnim usijanim kulturološkim komoditetom praćenim gotovo već od samoga začeca (rudimentom izazvanim lakim podlijeganjem obilnim konzumerizmom), kojeg valja polomiti kako bi se nanovo sazidao bedem čvrstog, kvalitetnog znanja. Vrijedno zaštite, supervizije i njegovanja.

Naglašava se ključ koji bi lako otključao i izbrusio problematiku taloga lažnog znanja - svrhovitost čovječje modifikacije (pojam koji zahvaća i autora već navedene knjige) te se tumači sama važnost prijeko potrebne reakulturacije. Na koncu, pruža se alternativa te protuteža za pribavljanje znanja, koja se očituje u novom pogledu na život i svijet oko nas. Prema primjerima iz knjige, napominje se kako granica znanja ne postoji, te da se iskonska, prirodna epistema da upoznati na reduciranoj površini. Tamo gdje čovječje materijalne igračke i smicalice iščezavaju.

Ključne riječi: Carlos Castaneda, epistema, znanje, kulturološka purifikacija, hegemonija

ABSTRACT

Through cultural views and assessments, Carlos Castaneda's third book (*Journey to Ixtlan*) from his extensive literary oeuvre is analyzed, and the paper also deals with the issue of knowledge and cognition. It is a work that enabled him to complete his graduate studies with outstanding points and a story, which became one of the best-selling and most widely read achievements of literary creation in the field of alternative knowledge and anthropology.

The final paper is based on solving the mystery of alternative knowledge in postmodern society; it starts primarily by questioning the very foundation of epistemology. Historical cross-section of collecting and depositing the knowledge of mankind and discernment of ideological cultural deposits. That being said, it was then necessary to identify the fact that there is covert human anxiety caused by purification from ideological creations. It is argued that the human mind and soul are full of inevitable fiery cultural commodities accompanied almost from conception (a rudiment caused by easy submission to abundant consumerism), which must be broken to rebuild a wall of solid, quality knowledge. Worth protecting, supervising and nurturing.

It emphasizes the key that would easily unlock and hone the problem of the sediment of false knowledge - the purposefulness of human modification (a term that affects the author of the already mentioned book) and explains the importance of much-needed reculturation. Finally, there is an alternative and counterbalance to the acquisition of knowledge, which is manifested in a new view of life and the world around us. According to the examples from the book, it is noted that the limit of knowledge does not exist and that the primordial, natural episteme can be found on a reduced surface. Where human material toys and gimmicks disappear.

Keywords: Carlos Castaneda, episteme, knowledge, cultural purification, hegemony

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ potvrđujem da je moj _____ rad
diplomski/završni
pod naslovom _____

te mentorstvom _____

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

_____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Epistemološka arheologija.....	3
2.1. Povijesni pregled	3
2.2. Ideološke kulturne naslage.....	4
3. Carlos Castaneda: literarna enigma	6
3.1. Izbrisana biografija	6
3.2. <i>Put u Ixtlan</i> : beskonačna ekspedicija.....	10
3.3. Podvojenost publike	12
4. Strah od ideološke purifikacije	15
4.1. Komfornost u tradicionalnom shvaćanju svijeta	15
4.2. Lom okova društvene uvjetovanosti	16
5. Alternativna saznanja kao plutača spasa.....	20
5.1. Granice nestaju ogoljenim prostranstvom	20
5.2. Adaptacija prirodne moći znanja.....	23
6. Zaključak	25
7. Literatura	27

1. Uvod

Pomna interpretacija i težina razrade same tematike ovoga tipa, koja je postala predmet priloženoga završnoga rada, mjerljiva je gotovo isključivo vagonom i omjerima galaktičkih razmjera i proporcija. Normativni pregled prošlosti epistemologije ponekad je teško protumačiti isključivo suvremenom, lako upotrebljivom metodologijom. Mnogi osposobljeni akademici utroše brojne sate koristeći se samo popularnom književnošću iz svoga područja, ne uzimajući u obzir neke segmente ili barem fragmente iz zaboravljenih monografija. Čak štoviše, postoji i mogućnost da se znanstvenici i pribijavaju korištenja takvih djela koje nose u sebi alternativnije, drugačije znanje i podatke od onih na koje je akademska zajednica naviknuta.

No, oduvijek postoje iznimke. Tako i u slučaju alternativne književnosti postoje izuzetci. Postojali su učenjaci i jaki intelekti povijesnih generacija koji su znanje za ovakve spise tražili po Kavkazu, stepama i Tibetu. Znali su se zbog takvih pothvata koristiti i drevnim zapisima iz starih manastira. Tako su zapravo sakupili puno tvrdnji i teza. Takvi ljudi su jednostavno tražili onostrano i zemaljsko epistemološko stjecanje. Kako bi objedinili sakupljeno, sastajali su se u grupama i zajednicama. Protivili su se ondašnjim opijumima za narod, ukazivali na pogreške u svakodnevnom vođenju čovječjih rutina i navika. Bez obzira na njihov trud, svjetina se uglavnom i dalje držala svojih starih obrazaca ponašanja.

Suvremeno doba je gotovo izgubilo takve učenjake. U dvadesetprvom stoljeću se sve manje koristimo izvornom alternativnom književnosti. Svakim danom sve više gubi na važnosti. Alternativna štiva i dalje postoje u svakoj kulturi, narodu i državi, iako se uglavnom drže pod ključem. Zanimljivo je kako se suvremeni „veliki Zapad” (države poput Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije) tek prije pedesetak godina upoznao s istočnjačkim praksama i domorodačkom literaturom. Koja su se naposljetku dobro integrirala u kulturu šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Poprilično se prakticiralo yoga pozicioniranje, povećao se broj prodaja mirisnih ceremonijalnih svijeća te štiva rasprodanih bioenergetskih celebriteta na američkom tržištu. Očigledno je bilo da su ljudi tražili bijeg od nagomilanog, suviše krutog znanja. Zato se upravo u ovom radu odvaja šamanistička enigma srednjih godina prošloga stoljeća – Carlos Castaneda, koji je svojim terenskim istraživanjem, preko prethodno zadanog etnobotaničkog zadatka, uspio susresti izvanrednog učitelja, koji mu izokreće svakodnevnicu.

Autor Castaneda u svojim radovima tvrdi kako se gotovo svi čitatelji i ljudi općenito mogu odmaknuti od društveno uvjetovanih realiteta kako bi uspjeli spoznati novu stvarnost. To može biti uspješan pothvat za čovjeka jedino ako se odvoji od ustaljenih uzoraka i navika. Kako i daljnja

poglavlja nalažu - to je najbolje učiniti odmicanjem od ideoloških propaganda te službom vlastite unutarnje volje.

2. Epistemološka arheologija

2.1. Povijesni pregled

„Sve u svemu, čini se da historija mišljenja, spoznaja, filozofije, književnosti umnožava lomove i posvuda traga za diskontinuitetima, dok historija u strogom smislu riječi, povijesna znanost kao takva, zanemaruje provalu događaja u korist postojanijih struktura” (Foucault, 2019: 98).

Valja započeti vrlo jednostavnom sumom predane problematike i tematike. Dakle, kao što je i francuski filozof Foucault naveo, vodeće institucije (one nadležne za arhiviranje znanja) se fokusiraju isključivo na restauraciju i očuvanje arhaičnog epistemološkog sustava. Ne spominje se vječno citiran iskaz „pobjednici pišu povijest” uzaludno. Nadležni voditelji arhiviranja znanja te oni koji to znanje godinama „restauriraju”, kroz čitavu povijest nastojali su izgraditi mrežu očigledno spojivih teza i pojmova kako bi se formiralo znanje predviđeno za istovar u obrazovnim ustanovama (poput škola). Oduvijek se htjelo otkriti svijet i spoznati ga jednako u najracionalnijem i najobjektivnijem obliku. Ipak, to je najidealnije pojašnjenje istinske ljudske želje da se okruni svjesnim svjedokom vlastite okolice.

Spremljeni i izolirani epistemološki zapisnici zalutaju u postupke krivotvorenja i falsifikacije radi slavodobitnosti i fabriciranja istine. Stoga kada se, kulturološki ili općenito arheološki, pristupa istraživanju kulturoloških naslaga, teško je jasno otkriti je li to znanje i sva njegova priložena dokumentacija baš onakva kakvom se smatra. I da uistinu jest očuvana u svom izvornom obliku i čistoj namjeri, te je li ona proizašla iz jednog, neupitnog iskustvenog epicentra. Tu se naravno dovode u pitanje čak i psihološke i zdravstvene predispozicije homo sapiensa, no pitanje sigurnosti znanja, ne polazi samo od prirodnih karakternih linija i nasljedstva. Bili mi tabula rasa ili ne, kulturološke naslage, hegemonija nad uglancanom epistemom te civilizacijska usijanost propagande uvijek su jedan korak ispred naše prirode. Isključivo zato što si je to čovjek sam dopustio.

Prije nego što se još dublje načme pitanje znanstvenih aksioma nakupljenih unutar sustava kulturnih naslaga, valja spomenuti i slijedeću tvrdnju koja opisuje suvremen paket znanja kao: „štetnost ustaljenih obrazaca koji se obuzimaju i materijaliziraju u svaki neuron ljudskoga uma, formirajući tako neupitni niz postulata koji se zabetoniraju ondje za vijeke vjekova” (Huxley, 2014: 92).

U prijevodu, gledamo li znanje i njegovo ponašanje kroz povijest i način na koji ga ljudski rod upija i preživa, možemo potvrditi da je riječ o opasnoj igri šaha. Od izuzetne je važnosti stoga, kao

što i knjiga *Put u Ixtlan* nalaže bezbroj puta, odvojiti se od naučenih i udobnih obrazaca shvaćanja i primanja novih nauka. Potrebno je pronaći drugu stazu.

2.2. Ideološke kulturne naslage

Definicija kulturnih naslaga leži u činjenici da su to svojevrsne „zlokobne” nakupine znanja nastale iz izvora raznovrsnih područja, čiji pojmovnici i vokabulari ustrojavaju segmente kulture. Kao što je prijašnje rečeno, postoje od samog prapočetka - otkako postoje ljudi, jezici i čin prenošenja poruke.

Pristup znanju suviše je homogen slijed priznavanja činjeničnih pretpostavki. Sasvim je jasno da takav sustav dopusta može lako hipnotički utjecati na čovječje sabiranje znanja. Taj jednoličan pristup dijeli ljudsku vrstu od prilaza drugim epistemološkim svjetovima. Ponekad ljudsko tijelo zna da je to krivi način pristupanja znanju i njegovom sakupljanju, no kad nastupi potreba za pribavljanjem novih stavki, onda i ustaljeno znanje može izazvati temperamentno zadovoljstvo.

Razvoj svijesti o pitanju nevidljivog trećeg lica ili jednostavno rečeno, dovoljno dobra budnost da se spozna okom nevidljive moći, započinje ne toliko daleko na povijesnoj lenti. Jasno se odražavala u marksističkim naučavanjima i kontemplacijama. Komentirala se pasivnost radnika koje radi superiornijih odredaba nisu bili sposobni uvidjeti kako se klasne vrijednosti i uvjerenja itekako dalje reproduciraju bez obzira na revolucionarne pokrete. Progovaralo se o stagnaciji kompletne slobode, koju su za vrhovni cilj držali radnici. Naime prema pretpostavkama mnogih autora, nije bio samo Marx onaj koji je prepoznao da je ekonomsko eksploatiranje samo jedna od namirnica kapitalističke prehrane već je ovdje bilo riječ i o nametnutoj ideološkoj dominaciji i vrijednosti klase radnika. Prema Heywoodu (1994) iz toga proizlazi velika strepnja sociologa i kulturologa, da se niži rangovi zaposlenika neće moći izvući i prepoznati sveopće ugnjetavanja. Analoški predočeno, to se da vizualizirati kao scena u kojoj radnici prihvaćaju mrvice koje padaju sa stolova ili se podijele kako bi ih se ušutkalo, umjesto da traže pravo da zasjednu za taj stol.

Nadalje, Heywood (1994) tvrdi da zbog prevlasti zloslutne hegemonije, odnosno poradi ukazivanja na moguće probleme u razvitku znanja i njegovoj upotrebi, Gramsci ukazuje na stvaranje novog oblika hegemonije. Naime, tada bi bilo riječ o svojevrsnoj, iznimno važnoj „kontrahegemoniji”. Ova ideja „kontrahegemonističke” borbe – promicanje alternativa dominantnim idejama, za ono što je normalno i legitimno – ima široku privlačnost u društvenim i

političkim pokretima. To je također pridonijelo ideji da je „znanje” društveni konstrukt koji služi legitimnim društvenim strukturama.

Prema tome, to znanje vrvi od svakojakih stavki, alineja i komponenata koje su transfigurirali politički, znanstveni ali i dakako, partijski biljezi i štambilji. U slučaju da se znanje želi i svjesno hoće preformulirati, od strane čovjeka, tada zna nastupiti problem. Popravak mehanizma u kojem su ukorijenjene te propagandne naslaga svakojakih kulturnih segmenata, teško je odraditi. Pogotovo ako se ta nečija namjera objavi kao javno priopćenje, negdje gdje se nalaze konzervativni, desno orijentirani zagovornici propisanih epistemoloških aksioma. Tada se „subjekt pojavljuje kao neuspjeh strukture, odnosno kao točka njezine imanentne dislokacije i nemogućnosti totalizacije te je kao takav osuđen na vječitu igru identifikacije” (Jerbić, 2014: 75). Biće mu se svodi na „konstrukciju kroz jezik, kao parcijalnu i metaforičku inkorporaciju u simbolički poredak” (Laclau, Mouffe, 2001: 126).

Nadalje, onda visoko-statirani građani optužuju poremećaj uma tog čovjeka (koji želi promjenu), te priželjkuju amputaciju tih nepoželjnih viđenja i shvaćanja kako se ne bi narušio općeprihvaćeni, arhaični društveni poredak. Ovdje dobro dođe životopisan opis amputacije znanja - naime tada se ta zlokobna gledišta i poimanja svakodnevnice, po hitnom prijemu moraju zapremiti u institucionalne, postkapitalističke ambulante gdje se otklanjaju jezovite, razorne nakupine vlastitog shvaćanja koje su imale za potencijal izrasti u federalno nepoželjnu neizlječivu dijagnostiku pod klasificiranim nazivom – konačna sloboda uma i duha.

Iz navedenih konstatacija da se spoznati kako je gotovo nemoguće i nezamislivo riješiti se svih strukturalnih dogmi koje su nam usađene i ubrizgane od rođenja. Uvijek ćemo biti na neki način kulturološki uvjetovani. Posebice radi činjenice da svijet gledamo na jedan te isti način, strukturalna zamjena u znanstvenom smislu zvuči poput nečeg neostvarivog. „Kako je odluka uvijek izvršena u određenom kontekstu, ono što je odlučivo nije u potpunosti slobodno: ono što se smatra odlukom, uvijek će imati kao granicu strukturu, koja je u osnovi, tek parcijalno destrukturirana. Ludost odluke je, ako baš hoćete, a kao i svaka ludost, regulirana” (Laclau, 2005: 60). Strukturalizam i ideološka matrica kulturnih naslaga nas naizgled prema svima, prati zauvijek. Čak i kroz bilo kakvu histeriju.

3. Carlos Castaneda: literarna enigma

3.1. Izbrisana biografija

„Tražiti od mene da potvrdim svoj život dajući vam svoju statistiku... je kao da koristite znanost za potvrđivanje čarobnjaštva. Ona oduzima svijetu njegovu magiju i od svih nas čini miljokaze” (Burton, 1973: 8).

Priloženi podnaslov ovoga poglavlja, gotovo negira postojanje autorove prošlosti – njegovog djetinjstva, adolescencije i studentskoga života. Čini se kako, doli njegovih terenskih meksičko-šamanističkih avantura, njegov privatni i poslovni život nikada nije bio zabilježen. Zanimljiva je činjenica kako je upravo Castaneda, nakon što se novinarski i istraživačko-medijski svijet zaintrigirao za njegov „stvarni” život mimo literarnog opusa, negirao, odbijao i izbjegavao općenito intervjuje te specijalno one reportere koji su htjeli saznati nešto više o njegovoj statistici. Gdje i kada je rođen, tko su mu bili roditelji, njegovu povijest i rodoslovno stablo svih Castaneda koji su došli prije njega, ima li braće i sestara te kakve su mu ocijene i reputacija bili prije slavnog terenskog zadatka.

Castaneda tijekom svoga života objavljuje 12 knjiga koji su bili povezani s istim likovima i čija se priča nastavljala u serijalu poput epizoda. Priče i dogodovštine vrte se oko njegovog vlastitog iskustva s učiteljem Don Juanom, kojeg slučajno susreće preko prijatelja na stanici, negdje u Meksiku te s kojim će narednih nekoliko godina provesti mnogo vremena i od kojeg će sakupiti nevjerojatno moćno znanje i životne navike.

Knjige prema kronologiji objavljivanja:

1. Učenje Don Juana: Znanje Yaqui Indijanaca (1968)
2. Odvojena stvarnost: daljnji razgovori s don Juanom (1971)
3. Putovanje u Ixtlan (1972)
4. Priče o moći (1974)
5. Drugi krug moći (1977)
6. Orlov dar (1981)
7. Unutrašnja vatra (1984)
8. Moć tišine (1987)
9. Umijeće sanjanja (1993)
10. Magični pokreti (1997)

11. Kotač vremena (1998)

12. Aktivna strana beskonačnosti (1999)

(https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Carlos_Castaneda, pristupljeno: 30.6.2022.)

Jedino što je preostalo, što je nekoć bilo zapisano u američkim imigracijskim arhivima i službama, bio je status Castanede koji nalaže da je rođen 25. prosinca 1925. godine u Cajamarci u Peruu, punim krsnim i općim imenom kao Carlos César Salvador Arana. Iz nadležnih spisa, statirano je da su mu se roditelji zvali César Arana i Susana Castañeda preko izvotka iz državne matične knjige rođenih. Prema dokumentacijama, nisu bili vjenčani. Zbog izvanredne mladosti njegovih roditelja (majka ga je rodila s 15 godina, otac mu je imao 17), poslan je kod majčinih roditelja na farmu kokoši, negdje u prostranstvima Brazila. Kada su mu roditelji postali dovoljno zreli, vratili su ga natrag k sebi. No nakon vremena, majka mu umire i preuzima ga otac, koji mu je oduvijek bio mistična, zamagljena figura u životu. U knjigama spominje kako je njegovom ocu nedostajala vlastita volja i želja za uspjehom, te kako mu je uvijek davao lažna nadanja – koja gotovo nikada nije ispunjavao. No, tijekom kasnijih godina, u nekoliko intervjuua (od njih par koje je uopće prihvatio odraditi), izjavljuje da je to laž i da je zapravo rođen 1931. godine u São Paulu u Brazilu, te da je prezime Castaneda usvojio.

Preselio se u Sjedinjene Države početkom 1950-ih i postao građanin s punim pravom 1957. Između 1955. i 1959. Carlos Castaneda je bio upisan, pod točno tim imenom, kao student preddiplomski studij psihologije na Gradskom koledžu u Los Angelesu. Njegov kasniji studij liberalnih umjetnosti uključivao je, u prve dvije godine, dva kolegija kreativnog pisanja i jedan iz novinarstva (Burton, 1973). Obrazovao se na Sveučilištu California, Los Angeles (UCLA) (preddiplomski završava 1962; doktorat 1970). Nakon uspješnosti njegovih knjiga, nadležni akademici UCLA su mu čak pokušali oduzeti doktorat koji je dobio na temelju knjige *Put u Ixtlan* (1972) jer je nakon njegovog doktorata, knjiga doživjela impozantan uspjeh na tržištu bestselera. Prije nego što se upisao na smjer antropologije na slavnom sveučilištu, okušao se u već navedenim umjetničkim vodama upisavši se na umjetničku akademiju, no nažalost ondje mu se nije posrećilo.

Bez obzira na činjenicu što je bio izrazito slavna osoba tijekom 70-ih godina prošloga stoljeća, zapravo se vrlo rijetko pojavljivao u javnosti. Nije evidencijski jasno koliko je uistinu intervjuua, reportaža i priloga odradio te koliko li ih se uopće falsificirano prije i nakon njegove smrti, no postoji iskaz autora Castanede, koji vrlo jednostavno pojašnjava manjak vlastitog medijskog publiciteta. Naime, u ožujku 1973. njegovo ime i kreirani vizual, koji simbolički prikazuje njegove

avanture u Meksiku, postavljen je kao naslovnica popularnog časopisa *Time*. Citat koji je naveden odmah na početku ovog potpoglavlja razjašnjava misterij njegove slabe medijske, javne i opće dostupnosti. Nakon te izreke, povlači se u potpunosti iz javnih sfera i foruma sve do svoje smrti 1998. godine. Sam je u knjizi statirao svoje mišljenje i pristup prema životu te vlastitom tjelesnom, duhovnom i socijalnom odašiljanju prema bliskim osobama, te domaćim i stranim masama. Progovara o tome kroz činove *brisanja osobne povijesti*, akcije *čišćenja sebe od vlastitoga ega* i *samovažnosti* te razbijanje uhodane, uvriježene *rutine* i održavanja stanja *nepristupačnosti*.

„Nemam rutinu ni osobnu povijest. Jednog dana sam saznao da mi više nisu potrebni i, kao da sam pio, ispustio sam ih. Čovjek mora imati želju da ih ispusti, a zatim ih treba skladno odsjeći, malo po malo. Ako nemate osobnu povijest, nisu potrebna nikakva objašnjenja; nitko nije ljut ili razočaran vašim djelima. I iznad svega nitko vas ne prikovava svojim mislima. Najbolje je izbrisati svu osobnu povijest jer nas to čini slobodnim od opterećujućih misli drugih ljudi. Malo-pomalo sam stvorio maglu oko sebe i svog života. A sada nitko sa sigurnošću ne zna tko sam i što radim. Čak ni ja. Kako mogu znati tko sam, kad sam sve ovo” (Castaneda, 1997: 21-22).

Navedene riječi njegovog učitelja Don Juana od trenutka kada su rečene Castanedi, urezane su u njegov vlastiti pristup svakodnevnicu i načinu razmišljanja. Ne posjedujući prošlost kao takvu, osobnu davninu koja seže i veže jedinku u skovani društveni i kulturni proizvod vremena, omogućuje čovjeku jedan korak prema slobodi. Smatra se da je to sloboda od nametnutih, neupitnih produkata post-modernističkog okruženja i tržišta. Držanjem sebe podalje od propagandnih kvačica koje čovječanstvo stavljaju u generalni ustroj, pomaže ljudskom stvoru stvarati misli na svoj način.

Sve je dosta jednostavno u Castanedinom vanjskom izgledu, te prema riječima novinarke Burton iz *Timesa*, iznutra pršti izvanrednim rječnikom i koristi se riječima koje „iz njega teku neprestanim, samopodrugljivim i hipnotizirajućim tokom”. U skladu s životnim principima i zakonitostima koje spominje u *Ixtlanu*, ali i u ostalim dijelima opsežnog opusa, oblačio se poprilično jednostavno i skromno. „Riječ *castañeda* znači gaj kestena, a čovjek izgleda pomalo kao kesten: zdepast, ljubazan Latinoamerikanac, 5 stopa 5 in., 150 lbs. i očito pršti od vitamina. Tamna kovrčava kosa je kratko ošišana, a oči blistaju od vlažne budnosti. U odijevanju, Castaneda je konzervativan do točke anonimnosti, oblačivši se ili u tamna poslovna odijela ili u sportske košulje tipa Lee Trevino” (Burton, 1973: 6). Može se reći da je ova vrlo opsežna reportaža od 11 stranica, koju je odradila novinarka, čak jedna od najdužih i najpodrobnijih zapisa koji je uspio objediniti mali fragment ovog mističnog autora. Spominje se kako nitko od Castanedinih bliskih prijatelja i poznanika, zapravo gotovo nikad nije bio siguran gdje se on nalazi, kada će se vratiti i iza kojeg će „grma”

iskrsnuti. Javljao se isključivo preko lokalnih telefonijskih linija na ulici, sa razno raznih lokacija, tijekom sastavljanja i sumiranja svojih avanturističkih spisa, bio je u radnom okruženju i do 18 sati na dan dok je pisao. Bio je izrazito fokusiran na svoj rad i na prakticiranje svih vještina koje je zadobio u Meksiku.

Valja spomenuti bitnu stavku o Castanedi koja je obrađena u narednom potpoglavlju. Naime većina ljudi današnjice, ako je uopće upoznata s Castanedinim radom, smatra ga lažovom, okultnim vođom ili jednostavno običnim hipijem; koji se slučajno našao u dobrom položaju i na književnoj platformi gdje je s lakoćom mogao ispromovirati i poticati korištenje razno-raznih alkaloidnih travki, te da vodi ležeran, besposličarski i hedonistički način života. Optuživalo ga se i za mogućnosti u kojima je moga utopiti svoj književno-umjetnički uspjeh u materijalnom izobilju, medijskom publicitetu i konzumerizmu. Da je to istina, onda svo njegovo naučavanje ne bi imalo smisla, niti ga bi se čitalo. Uvijek je izbjegavao publicitet i štitio svoja znanja i vještine dostojanstveno.

Dosta je tih kritičara zaboravljalo koliko su, u ono vrijeme, slobodni gurui i istočnjački senseji živjeli kontradiktorno svojim doktrinama i dogmama. Slabo se zadiralo u njihovo romantičarsko predstavništvo domorodačke misli i prakse, koje su ponekad znali zakamuflirati da bi prodali svoje proizvode u američkim dućanima.

Na samom početku, nauka i izučavanje *Lophophore williamsii* ili kolokvijalno zvane meskalin, zaslijepilo je ondašnju omladinsku generaciju koju je okupio *hippie* pokret te nisu vidjeli ništa dalje i ništa dublje mimo toga. Iako, u prvoj knjizi pod nazivom *Učenje Don Juana* (1968), samo se poimanje ovakvih triptaminima odbacuje, počevši već od strane samoga najbitnijeg lika u priči – Don Juana Matusa. Valja napomenuti kako je u više navrata Castaneda spomenuo kako ne koristi nikakve supstance za zabavi i razonodu, niti u slobodno vrijeme konzumira alkohol, ne puši te da se ne bavi poslovima i rekreacijama koje su vodili ljudi njegovog doba. Kako bi se ove tvrdnje pokrijepile, slijedi citat iz intervjua koji je dao za *Times* (1973: 6): „Pozvan na zabavu u East Villageu 1964. na kojoj su sudjelovali ljudi poput Timothyja Learyja, smatrao sam da im je sam govor apsurdan, bila su tamo samo djeca, koja su se upuštala u nesuvisla otkrića. Čarobnjak uzima halucinogene iz drugog razloga nego što to čine glave običnih hipija, a nakon što stigne (čarobnjak) kamo želi, prestaje ih uzimati”.

Posebice u *Ixtlanu*, već u trećoj knjizi od njih 12 u serijalu, lik Don Juana odbija pričati o događajima iz prve knjige, gdje je bio primoran ukazati Carlosu na biljke koje se koriste u njegovom narodu i plemenima. No u nastavku njihovog višegodišnjeg druženja i u narednim

djelima, on napokon izvodi Castanedu na put koji mu je istinski htio pokazati. Na stazu koja nema veze s korištenjem opijuma i supstanci, već štoviše, na stazu prema očišćenju od nepotrebne kulture i njenih propagandnih veza.

„Lovac zna da neće samo jedanput namamiti divljač u svoje zamke, pa se ne brine. Brinuti se znači postati pristupačan, i nesvjesno pristupačan. A jednom kada se počneš brinuti, iz očaja se pripajaš uz bilo što. A kada se jednom počneš pripajati, moraš se iscrpiti ili iscrpiš onoga uz koga ili ono uz što se pripajaš” (Castaneda, 1997: 80-81). Ista logistika i zakonitost funkcionira kroz nametnutu kulturološku pozadinu. Ponekad čovjek postane toliko iscrpljen od toka i brzine svakidašnjice do mjere da mu godi najobičnija zabava na površnim televizijskim programima na koje se iz očaja navuče i konzumira u najgorem mogućem stanju i to ne prestaje, sve dok se čovječje tijelo dovoljno ne nahrani razbacanim, nepovezanim kulturološkim naslagama.

Poput raznih verzija Castanedinog života koje je on dao i koje tvrde drugi papiri, njegove knjige su poziv na razmatranje kontradiktornih vrsta istine. U srži njegovih knjiga i Don Juanove metode je, naravno, pretpostavka da stvarnost nije apsolut. Svakome od nas dolazi u svijet kulturno određen, unaprijed zapakiran. „Svijet je postao koherentan našim opisom”, tvrdi Castaneda, ponavljajući Don Juana. „Od trenutka rođenja, ovaj svijet nam je opisan. Ono što vidimo je samo opis” (Burton, 1973).

3.2. *Put u Ixtlan*: beskonačna ekspedicija

Priloženi rad temelji se na knjizi *Put u Ixtlan* i njenim kulturološkim i društvenim elementima. Izdana je 1972. godine od strane američke izdavačke kuće Simon & Schuster. Deklarirana kao djelo memoarske publicistike, odnosno kao jedno terensko istraživanje podno antropoloških polica u knjižnicama i knjižarama.

Riječ je o literarnom postignuću koje je, kao što je već spomenuto, osiguralo autoru Carlosu Castanedi završetak nauka i diplomu u sklopu antropološkog studija. Prvo izdanje knjige ovijeno je koricama na kojima je ilustrirana ptica meksičkog podneblja, prikazana u letu nad meksičkim pustinjskim prostranstvima u smiraj dana. Ona se nalazi u prvom planu. Vertikalna kompozicija knjiške navlake obasjana je plavetnilom, dubokim grimiznim suncem koje obasjava krajolik uz pokoji kaktus u podnožju. Pri dnu, u lijevom kutku, težište vizualne strukture upotpunjuje malena drvena kućica koja simbolizira skromno sjedište Castanedinog učitelja Don Juana, koji je svoju nastambu jednostavno uklopio u prirodu krajobraza. Na suprotnoj strani, u desnom kutku,

pronalazimo sitni neravni puteljak koji vodi kroz brda i doline, s likovima Don Juana koji nosi svoj slavni slamnati, svojevrsni sombrero i lik Carlosa, koji s njim, leđima okrenut prema čitatelju, hodi prema umornom suncu i svježoj večeri.

Za tadašnje, ali i za sadašnje, vjerne čitelje Castanedinih djela, nije bilo teško pogoditi o čemu će ova treća knjiga pričati. Pokazala je već viđeni scenarij kroz prošle dvije knjige, no i cilj je bio prikazati kako se, to već načeto putovanje, nastavlja i dalje. Ipak je Castaneda do trenutka objave navedene knjige proveo oko desetak godina (počevši od 1961. kada je susreo don Juana na autobusnoj stanici u Meksiku dok je pričao s poznanikom na klupi u čekaonici), sakupio mnoštvo informacija i priča koje je odlučio formirati u poglavlja koja su čitatelju služila kao minijaturne epizode koje su prepričavale svakojake dogodovštine. Sve od propitivanja epistemologije, ontologije, kulture, etnologije i još mnogo toga.

Djelo se sastoji od dva glavna dijela, jednostavno nazvanim *Prvi* i *Drugi dio*. Prvi dio sadrži i podnaslov pod nazivom „Zaustavljanje svijeta”, dok drugi nosi ime poput naslova samoga djela; „Put u Ixtlan”. U prvom se dijelu nalazi ukupno sedamnaest poglavlja pod imenima:

1. Potvrde iz svijeta oko nas
2. Brisanje osobne povijesti
3. Kako se osloboditi osjećaja vlastite važnosti
4. Smrt je savjetnik
5. Preuzimanje odgovornosti
6. Kako postati lovac
7. Kako biti nepristupačan
8. Narušavanje rutine života
9. Posljednji okršaj na zemlji
10. Prihvaćanje moći
11. U duhu ratnika
12. Bitka za moć
13. Ratnikovo posljednje uporište
14. Hod moći
15. Ne-djelovanje
16. Prsten moći
17. Protivnik vrijedan pažnje

U prvoj sekciji knjige, kao što i sami navedeni podnaslovi nalažu, autor se fokusira na razradi svoje perspektive i ponovnoj adaptaciji na okolinu. Tu si pripomaže tehnikama poput brisanja osobne povijesti (čina odvajanja obične obiteljske statistike od sebe i shvaćanja kako ljudski korijeni nisu apsolutni ultimatum koji mora predvoditi i orijentirati naše životne kretnje), zatim se pozabavio aktivnošću koje je nazvao *nepristupačnost* – definirao ga je kao stanje u kojemu čovjek, bez obzira na svakodnevno uklapanje u kulturu i suvremeni svijet, itekako može izbjeći preveliku vlastitu dostupnost i pojašnjava kako se moramo fokusirati na svoju volju koja posjeduje snagu koja upravlja stanjem pristupačnosti i nepristupačnosti. To stanje, kada ga naučimo kontrolirati, koristimo kako bi smo sačuvali sebe i svoju energiju.

Nadalje, pisac Castaneda tijekom prvog dijela uči o pravilnom hodanju. To je također jedna od važnijih stvari koja se podosta prožima u alternativnim djelima poput ovoga. Od davnina su učenjaci pokušavali formirati nekakvu pravilnu i stabilnu vrstu hodanja koja omogućuje čovjeku, u skladu s njegovim predispozicijama, organskom strukturom i skeletom, neometan i neumoran set pokreta koje može koristiti u svakodnevnom životu i rutini. Kako se ne bi bespotrebno izmorio.

Iduća, preostala sekcija knjige, dijeli se na svega nekoliko potpoglavlja koja glase:

1. Čarobnjakov prsten moći
2. Zaustavljanje postojeće stvarnosti
3. Put u Ixtlan (Castaneda, 1997)

U zadnjem se dijelu, taj set naslova odnosi na korištenje stečenih vještina tijekom prvoga dijela knjige gdje autor Castaneda, kao glavni lik mora upotrijebiti svoje znanje i naučeno u potpuno novim avanturama koje mu prijete u indijanskim dolinama.

3.3. Podvojenost publike

Otkako je prva knjiga objavljena krajem 60-ih godina prošloga stoljeća, Castaneda se susretao s mnoštvom kritika, podrugljivim komentatorima i oponenta koji su žestoko opominjali njegov rad i deklarira ga kao običnu fikciju skrojenu prema antičkim knjigama u UCLA knjižnici. Publika se tek nešto više počela bojati korištenja njegovog radu i čak stvarati odbojnost prema njemu otkako je 2007. godine BBC distribuirao dokumentarac o njegovim učenjima i životu. Tijekom jednosatnog filma u obliku dokumentarne reportaže, novinari i Castanedini navodni „prijatelji i poznanici” pričaju o svojim iskustvima vezanim za Don Juana i za samog Castanedu. Cjelokupan video uradak sceniran i koncipiran na način da se on i njegova saznanja pobiju, iskrive i „otkriju

kao lažna”. Nevjerojatno je kako se jedna ogromna medijska kompanija, poput BBC-a, dala opustiti u istraživanje alternativne književnosti u tom pogledu i uložiti određeni budžet kako bi se pomoću njihovog imena, Castaneda i njegov rad, deklarirali i znanstveno potpisao kao laž. No, komentari na platformama gdje je objavljen dokumentarac ukazuju kako je određena količina, čak bi se reklo i većina čitaoca, i dalje vjerovala i proučavala njegov rad - bez obzira što su grandiozne medijske i znanstvene institucije propagirale.

U narednim paragrafima slijede selektirane argumentacije, opaske i neslaganja iz mora prijetećih optužbi Castanedinih suvremenika te autora/znanstvenika u zadnjih nekoliko godina. Jedna od glavnih optužbi, koju protivnici koriste, jest argument koji nalaže kako njegov rad nije gotovo uopće antropološko-metodološko istraživanje. Sama činjenica da je njegova matična institucija UCLA u to vrijeme odobravala, i čak štoviše, podržavala sve radove od samoga početka, govori dovoljno. Da nije bilo tako, ne bi sve knjige bile objavljene, no jesu i itekako su bile uspješne u svim područjima i domenama, kako u antropološkim izučavanjima, tako i kao dobra primarna podloga za povećanje interesa za etnologiju, antropološki svijet te izučavanje šamanizma. U najgorem slučaju, kako nalaže i Anton F. Kootte u članku iz 1984. pod nazivom *A Critical Look at Castaneda's Critics*, njegovi (Castanedini) radovi svakako služe kao dobar primaran izvor iz kojega se mogu izvući antropološki zaključci.

Daljnje pobijanje kritika može se pronaći u pukoj činjenici da njegovi kasniji radovi, gdje spada i sama knjiga *Put u Ixtlan*, koji su nastali kao zapisi iz istih dnevnika, nisu ni trebali biti orijentirani nužno na njegovo antropološko područje. Ono što je on ondje saznao i zapisao, odnosilo se isto toliko na medicinu i kulturu koliko i na to područje. Kasnije se mogao slobodno kretati i s takvim sekcijama u knjizi, jer nakon treće knjige završava fakultet i napokon može podijeliti mnogo više teorija i praksi s kojima se susreo, koje naravno, kako to u ljudskim razgovorima i ide, prate mnogo tema.

Kada je riječ o humanističkim, društvenim i znanstvenim područjima gdje spada kulturološko, etnologijsko i antropološko istraživanje, predmet istrage potrebno je ponekad i subjektivno istražiti. Od iznimne je važnosti iskusiti taj predmet „na svojoj koži”. Stvar je kultura i nacija, pristup prema tome nikako ne smije podleći etnocentričkoj jednosmjernoj limitaciji. Najlakše je odraditi istragu i obradu podataka gledanu zapadnjačkim, europskim monoklom. Riječ je na kraju dana o istraživanju ljudskih praksa – to se najbolje sazna iz iskustva.

Stvar subjektivne reportaže, u današnjem medijskom i novinarskom svijetu, nije uopće nepoznanica. Čak štoviše, val takozvane „nove žurnalistike” odnosno *Gonzo novinarstva*, nije bio

pojam nekog xy svojstva u medijskom univerzumu. Vrlo ga se dobro koristilo i s njime se baratalo koliko i u CNN studijima, toliko i u manjim novinarskim kompanijama. Zaslužnik za veliku rasprostranjenost ovog subjektivnog stila bio je novinar Hunter S. Thompson, koji je zagovarao nekonvencionalne tehničke i literarne taktike te vještine tijekom reportiranja. Kako povijest poznaje revoluciju i nastanak kvalitetnih promjena – može se ustvrditi da je ovaj subjektivni pristup terenskoj problematici i metodologiji, bio i ostao naznaka vrlo važnog koraka u univerzumu opće prihvaćene, univerzalne legislative u istraživanju. Tako se Castaneda, sukladno s navedenim pokretom u svijetu dokumentarnih akcija, dao u subjektivnije vode i pristup zadanim temama za obradu. Nadalje, u jednom radijskom intervjuu, kojem šira publika danas ima pristup – *Intervju Theodora Roszaka s Carlos Castanedom iz 1969.*, daje razjašnjenje kako su njegovi spisi održavali korak s njegovim turbulentnim rasporedima koje mu je priređivao učitelj Don Juan. Naveo je kako uspio držati blokiće papira po dubokim džepovima, te je sve pokušao dešifrirati i rekapitulirati u smiraj dana prije počinka, kako se natuknice ne bi izgubile i kako bi se pripremio za nadolazeći dan i novine.

Valja zaključiti napomenuti kako ga se: „nepotrebno osuđivalo zbog peripetija svojstvenih antropološkom izvještavanju” (Kootle, 1984: 201). Poneki kulturolozi, kao i antropolozi te općenito pisci i kritičari, u svojim dijelima nalažu da je Castanedin svijet i sve što je u njemu rečeno - jedna obična obmana i laž, samo zato što do tog trenutka kada su njegove knjige objavljene, antropološka zajednica nije imala takve podatke o svijetu Yaqui Indijanaca i zapise o području šamanizma poput njega samog. Što je sasvim prirodno, vrlo nepravilan način razmišljanja o načinu pribavljanja novih informacija u nekom području i arhiviranju. Čak štoviše, ovakvom argumentacijom i naklapanjem se uobičajeno pozabave vrlo neupućene osobe.

4. Strah od ideološke purifikacije

4.1. Komfornost u tradicionalnom shvaćanju svijeta

Totalitet univerzuma je kako mi percipiramo stvari i ne postoje činjenice, već samo interpretacije (Castaneda, *Intervju Theodora Roszaka s Carlos Castanedom*, 1969).

Jedino što je bitno za nas je koherentnost i konzistencija iskustva. Možemo se vratiti na prijašnje spomenutu, jedinu stvarno sigurnu - činjenicu. Na činjenicu, da se čovjek želi okruniti svjesnim svjedokom vlastite okolice. Proces indoktrinacije kulturoloških zbirki za čovjeka zahtjeva kontinuirano sakupljanje i repeticija sakupljenog. Time rečeno, mi u dosta slučajeva znamo znatno skupljati jednostavne, lako probavljive teme, vijesti i događaje te se prema tome nekad znamo i jednostavno kulturološki opredijeliti za stvari koje ćemo u budućnosti konzumirati i pratiti.

Naime, uobičajena je percepcija stvar umnog filtriranja podataka za preživljavanje, dok transformirano ili vizionarsko iskustvo - bilo postignuto asketizmom ili umjetnošću - otvara um svim dostupnim podacima, bez obzira na njihovu puku vrijednost preživljavanja, dakle dopuštajući da se kroz obično vidi istinitija vizija stvarnost. Naravno čin izgladnjivanja, samomučenja i beskrajn fokus na umjetnička pisana i vizualna djela, kako knjiga *Put u Ixtlan* nalaže, nije pravi put do željenog pročišćenja od svih ideoloških nakupina. Cilj je u promjeni rutine i *bespriječnosti* (eng. *impeccability*) u svakom radu. Huxley (2001) tvrdi (sasvim ispravno) da je ogroman dio funkcije mozga selektivno odbacivanje senzornog unosa, zadržavajući samo ono što je važno ovdje i sada i što se odnosi na našu neposrednu sposobnost preživljavanja. Tako da čovjek, opterećen zanatima i obvezama svakidašnjice, nažalost teško može razbiti upijanje okolice mimo kratkoročne memorije.

Može se povući jedna bitna paralela između *Ixtlana* i autora koji su bili fokusirani na pročišćenje sistema od loše, krivo strukturirane stvarnosti. Huxleyeva se alternativa odlično iskazuje u njegovom posljednjem remekdjelu nazvanom *Otok* iz 1962. godine. Otok, Pala, mjesto je gdje Huxley riječima materijalizira svoju životnu viziju, oslanjajući se i uvelike posuđujući iz istočnjačkih religijskih filozofija i kulture. Predloženi sustavi su genijalni kao takvi (čak iako su izvedeni) i potiču na razmišljanje, te knjiga služi kao dobar uvod u alternativne svjetonazore koji su predstavljeni (a knjiga je poslužila kao dobro štivo za ulazak u alternativne vode velikom dijelu zapadne publike u to vrijeme). Tako da se već početak 60-ih godina prošloga stoljeća, prije nego

što se obična hipi generacija degradirala netočnim uvjerenjima, nastavila potraga za alternativom, inkubirale su se želje za novim načinima. *Otok* je bio Huxleyjev uvid u urođene dileme i nesigurnosti zapadnjačkog čovjeka (ili barem zapadnjačkog čovjeka tog vremena, što je isto vrlo važna stavka u Castanedinim radovima) i njihovih temeljnih uzroka. Kako bi se iznio konačan odgovor na bilo koje pitanje, prvo valja duboko razumjeti samo pitanje. Ovaj dio Huxley izlaže s pažljivom osjetljivošću, onoliko koliko je pokazivanje pažljive osjetljivosti dopušteno ovom formom/žanrom romana. Pitanje nesigurnosti je najveći problem koji izaziva strah od ideološkog, propagandnog ispiranja.

„Kada čovjek odluči nešto učiniti, mora ići do kraja”, rekao je, „ali mora preuzeti odgovornost za ono što radi. Bez obzira što čini, prvo mora znati zašto to čini, a zatim mora nastaviti sa svojim postupcima bez sumnje ili grižnje savjesti u vezi s njima” (Castaneda, 1997:50).

Jedino odstranjenje i odstupanje od ubrzanog toka i kolanja svakodnevnice leži u čvrstoj odluci da se odmaknemo od anksioznih, stresnih socijalnih tehnikalija, te pronađemo put usmjeren prema prirodnijem načinu življenja.

4.2. Lom okova društvene uvjetovanosti

Opet se sve vraća na bijeg iz forsiranog društvenog okruženja. Kritika, koja je postmodernom društvu najpoznatija, vjerojatno je ona koja proizlazi iz Žižekovih eseja i provokacija. Njegova knjiga *Sublimni objekt ideologije* (1989) nalaže kako je svaka interakcija s materijalnim, fenomenalnim svijetom posredovana kroz jezik neke vrste, ili bolje rečeno, kroz formu jezika – kako i Lacanova teorija postavlja da je čak i nesvjesno strukturirana poput jezika. Fenomenalnom svijetu možemo pristupiti samo kroz medij i načine označavanja i simbolizacije. Ali čin označavanja, korištenje jezika, ograničen je, ponekad je paradoksalan i stoga otvoren za pukotine i pogreške u razumijevanju i percepciji - a očito to implicira pogreške samospoznaje, samoodređenja.

Time rečeno, vrlo je komplicirano i teško vidjeti neki drugi ostatak realnosti mimo onoga kojega smo upoznali kao malena djeca. Dan nam je formirani jezik, određena konstrukcija i suma simboliziranih značajki koje spoznajemo i učimo dok pratimo pokrete i priče naših skrbnika i roditelja, koji nas poučavaju onime s čime su upoznati. Poznajemo uglavnom simbole i znakove iz vlastite kulture za koje znamo da određuju neke situacije, predmete ili događaje. No, izrazito je komplicirano tada odrediti nešto što ne poznajemo u vlastitim jezičnim i gramatičkim

konstrukcijama. Valja se prisjetiti kako leksikografi i jezikoslovci znaju odrađivati i pripremati nove riječi preuzete iz ostalih kultura i jezika mjesecima, prije nego se dogovore oko određenog najboljeg prijevoda koje se smije pustiti u opticaj u našu domaću domenu jezika. Treba se onda zapitati, koliko je tada teško integrirati nova, teško shvatljiva iskustva i znanja u našu kulturno uvjetovanu domenu uma kako bi smo pohranili neki novi podatak.

„Ukratko rečeno, sociologija znanja prvenstveno se bavi ovisnošću znanja o društvenom položaju” (Meron, 1979: 6). Meron također nalaže i smatra kako u specifičnim segmentima znanje ne ide u razvitak prema prirođenim zakonima rasta, već da, u specifičnim točkama, izvanteorijski čimbenici raznih tipova determiniraju oblik, izgled te u nekim slučajevima i logičku strukturu tog znanja.

Prema njegovoj zamisli ti izvanteorijski čimbenici mogu se kontrolirati i odraziti na formiranje mišljenja kroz nekoliko mogućnosti putem:

- Određivanja njegove teorijske formulacije
- Definiranja vrijednosti i pretpostavki koje se u značajnoj mjeri reflektira na odabir problema i materijala
- Uključivanja u proces potvrđivanja (verifikacije).

Ovdje autor, referirajući se na koncepcije njemačkog sociologa Karl Mannheim, nastoji razlikovati i identificirati raznovrsne stilove te načine mišljenja. Naposljetku ih se nastoji spojiti u skupine u kojima se formiraju i u kojima nastaju. Zaključuje se činjenica da ja sama misao toliko duboko integrirana u socijalnom miljeu te ne mora nužno dovesti do pogreške, no ima za mogućnost pružiti perspektivu za razmatranje čimbenika problema, koji bi inače bili zanemarivi. U suprotnosti s ovim, pojedinačni socijalni položaji znaju toliko limitirati tuđe gledište da gotovo magle raznovrsne aspekte situacije koja se izučava i pregledava.

Prema Mannheimu (2015) teorija ideologije podarila je epistemološke fundamente empirizma netaknutima – pretpostavljalo se kako ljudi poznaju i imaju moć „razaznavanja istine”. Ideološka tvrdnja postulirala je egzistenciju percepcijskog aparata i razmišljanja zajedničkog ljudima, no mana ovog takozvanog aparata da producira iste rezultate kod svih mogao se pripisati pogreškama te snazi strasti (ali i interesa) s njegovog pravilnog djelovanja. No, ipak su potencijali bili tu u pojedincu. Nadalje, prema njegovim uvjerenjima, sama sociologija znanja, funkcionirala je na mnogo dubljoj umnoj razini čovjeka.

„U skladu s historicističkom idealističkom tradicijom, različitost uvjerenja koja ljudi imaju o sebi, svojim društvima i svijetu objašnjavaju se raznolikošću pojmovnog ili kategoričkog aparata koji oni postavljaju da podnesu snagu činjenica” (Shils, 1974: 85).

Činjenični pojmovi raznovrsno su kategorizirani među epohama i klasama. Njihova specifičnost proteže se na koncepcije vremena i uzročnosti, modele objašnjenja te uvjete valjanih dokaza. Ti aparati shvaćanja i formiranja činjenica razlikuju se po socijalnim situacijama, egzistencijalnim uvjetima te životnim situacijama općenito.

Navedene se konstatacije mogu povezati i s Castanedinim naučavanjem; konflikti urezani u fundament socijalne uvjetovanosti na temelju društvenih dogmi ovise o razdoblju i klasi u kojem se pojedinac nalazi. Osoba koja je, primjerice, rođena i odgajana u polinezijskom plemenu Māora na novozelandskom otoku, može biti društveno uvjetovana na jedan kompletno drugačiji način, za razliku od neke osobe koja živi u europskom okruženju, na visokom, bogatom građanskom stupnju u modernom Berlinu.

Pretpostavka većina sociologa i kulturologa leži u pojašnjenju da kulturna (ili društvena) uvjetovanost označava činjenicu da svaka kultura formira svoga člana da živi i gleda stvari u određenom perspektivnom okviru. Vrlo često se spominje potreba za kulturalnom kritikom za borbu protiv nekritičke socijalne indoktrinacije. Od iznimno je velike važnosti preispitati legitimnost multikulturnih percepcija i perspektiva koje zaobilaze procjenu i raščlambu vlastitih prepreka i limitacija. Jednostavno saznavanje činjenice da je svijet ispunjen raznovrsnim kulturama samo je ontološka konstatacija koja slabo ne vodi dalje do potpunog shvaćanja zajedničkog i raznolikog „etosa čovječanstva”. Ne odgovara se ni na postavljene upite koji bi mogli zajednički spojiti jedinstvo u očuvanju raznolikog čovječanstva. Podosta sociologa (poput primjerice Weila) daje mišljenje koje formira hipotezu da je najbolje rješenje definiranje kulture u mnogo širem kontekstu od „fragmentirane singularnosti”, koja ispunjava mnogobrojne socijalne i edukacijske teoretike. Specifične društvene i kulturne definicije se uglavnom pozivaju na nepotrebne suvišne generalizacije, opasne prilike koje konstruiraju stereotipnost te predrasude i na velika pojednostavljenja.

Sam je Castaneda nekoliko puta znao upasti u poprilično „opasan” etnocentristički krug misli tijekom svojih sesija s Don Juanom. Te su ga, takozvane zapadnjačke perspektivne sfere, gurdale i uvjeravale na nemogućnost i nestvarnost dogodovština i poučavanja koje je dobivao putem učiteljevih podučavanja. Teško mu je tada bilo za shvatiti, tijekom prvih koraka u meksičkim avanturama, da se njegova socijalna uvjetovanost odnosila na isključivo taj jedan singularan

sociološki fragment. Koji je dominantno uvjetovao njegovu perspektivu, dok se Don Juan isto tako koristio svojim fragmentom, no taj je fragment načinjen na mnogo drugačiji način. Štoviše, on ima za potencijal odbaciti svoje svojstvo fragmentarnosti i stopiti se u jednoličniju, čišću percepciju.

5. Alternativna saznanja kao plutača spasa

5.1. Granice nestaju ogoljenim prostranstvom

Teško je bilo odabrati samo jedan element, odnosno sekciju s kojom će se ovaj rad pozabaviti kroz kulturološke poglede - no onaj svojevrsni lajtmotiv koji se kontinuirano prožima kroz čitavu knjigu jest pustinjska površina.

Božja objava na Sinaju. Gorući grm usred pustinjskog raslinja, daleko od civilizacijskih nastamba. Mistik Gurdjiev između obronaka Kavkaza i po pustinjama. Učenjaci su od pamtivijeka pritjecali pustinjskim, ogoljenim površinama, kilometrima daleko od društava, sustava i udobnog života na koji su naviknuli. Gotovo su sve kulture i vjere zasnovane na znanju koje su prikupili pojedinci na putevima kušnje i pročišćenja tijekom svojih boemskih pohoda.

Mistik G.I. Gurdjiev jednom je spomenuo kako se moderna civilizacija temelji na nasilju, ropstvu i lijepim riječima. To je oduvijek bilo istina; čovjek je zbog svog preformuliranog i prerađenog znanja bio voljan i željan samo ratovanja, preuzimanja tuđeg da bi se domogao još većeg i kamufliranja opasnosti lijepo sročnim rečenicama. Neki ljudi jednostavno nisu mogli živjeti na taj način, okruženi takvim sustavom okolice, pa su pokušavali iskušati svoju sreću te steći novi način i pogled na znanje svojim boravkom na opustošenom tlu. Provodili su mnogo vremena u samoći, kontemplaciji lišenoj društvenih uvjetovanosti kako bi pokušali formirati neku svoju viziju i iskusiti nešto praiskonsko putem odbacivanja svoje kulturološke i društvene pozadine. Ondje su nekad uspješno, nekad neuspješno, pronalazili *ono nešto* za čime su tragali. Sve je ovisilo o činjenici jesu li uspješno odbacili stare poglede na stvarnost.

Pustinja je uglavnom naizgled ogoljena prirode; svoje flore i faune. No, tijekom avantura i fantastičnih događaja koji su se dogodili tijekom Castanedinog putovanja u *Ixtlanu*, tamošnja priroda i biosvijet, otkrivaju čitatelju nešto potpuno drugo. Otkrivaju se mogućnosti za formiranje novih oblika znanja te se upravo tom ogoljenom površinom daje do znanja da i u ovom našem suviše racionalnom i strukturiranom sustavu postoji mogućnost ponovne akulturacije. Na nešto mnogo kvalitetnije - što na koncu miče nepotrebno arhivirane informacije i obnavlja čovjeka u konačnici.

„Svijet je oko nas tajna. A ljudi nisu niti malo bolji od bilo čega drugog”. Rečenica je koju je Castanedin učitelj Don Juan toliko često ponavljao, gotovo u svakom poglavlju knjige. Tu se već nazire prvi problem koji se lako da pregledati kulturološki. Bila to američka, europska ili neka

druga kulturna velesila koja spada pod zapadnjački način življenja, misli i rutine, uvijek se ljudi uče od malih nogu kako bi trebali funkcionirati s velikim osjećajem bitnosti i automatskog deklariranja. Dovoljno je samo prisjetiti se kako roditelji i rodbina reaguju na svoje prvorodenče. Kite ga etiketama kako liči na svoje pretke sudeći ga prema bilo kojem pokretu, obliku lica ili jednostavno kasnije, po načinu funkcioniranja djetetove fiziognomije. Naravno, to je sasvim prirodna reakcija bližnjih koji naprosto moraju nekako izvući još potvrda kako je dijete upravo njihova slika i prilika, njihov nasljednik i koriste bilo koji djetetov čin za daljnju orijentaciju i organizaciju života svoga potomka. Primjerice, ako neki dječak zavoli loptu i nespretno ga šuta po vrtiću, majka i otac će to odmah primiti kao nekakav „znak” da bi on možda moga postati nogometaš, pa odmah razmišljaju o upisivanju u domaće nogometne klubove kako bi mališan unaprijedio svoj „talent”. Cijelo vrijeme smo pod utjecajem naših nadređenih, bilo to otac i majka, ostatak rodbine, podneblja u kojem živimo, klime te ostalih socijalnih i geografskih elemenata. Naizgled, ništa od toga ne bi trebalo stvoriti nekakvu neku lošu problematiku djetetu, ali ga svakako etiketira i određuje.

„Sad nas zanima kako se čovjek oslobodi od osjećaja samovažnosti. Dokle god smatraš da si nešto najvažnije na svijetu, ne možeš stvarno osjetiti svijet oko sebe. Tada si poput konja s o glavom. Vidiš samo sebe izdvojenog od svega ostalog” (Castaneda, 1997: 34).

Svakako se u tim odgojima, ono što je najkrucijalnije, uči mladu osobu da gleda svijet poput svoga skrbnika. Sama povijest kakvu je znamo danas, možda i ne bi bila ispunjena diskriminacijom, ratovanjima, glađu i općim razorima da se čovjek formira i raste oslobođen od nezasićenog ega (koji se hrani priznanjima, diplomama i slično), deklaracija i socijalno-političkih markacija.

Odavde zapravo polazi Castanedino učenje o *brisanju vlastite povijesti*. Nije riječ o paničnom, srditom bijegu od svojih korijenja, obitelji i familijarnog vezanja, već je ključno osvijestiti sebe da se ne uzdamo samo u roditeljske. Valja izbaciti očekivane vrijednosti i očekivanje nekakve nagrade. Kada se nalazimo u ogoljenom prostranstvu, gotovo je nemoguće sjetiti se što bi smo i kako mogli napraviti u slučaju da nastupi nekakva neočekivana situacija. Ondje Castaneda nije imao nikakve civilizacijske rekvizite uz sebe u pustinjском prostranstvu izuzev košulje, običnih hlača i svoje bilježnice i olovke. To su slabo uporabljivi rekviziti, u slučaju da ga napadne planinski lav ili kad se spusti gusta ponoćna magla. No uz pomoć readaptacije na novi okoliš, bez prijašnjih i starih uvjerenja, uspio je formirati oklop i zaštitu je svoju ljudsku nemoć. Kao i svaki čovjek u nevolji, bio je apsolutno svjestan da, kada se jednom odluči, nema nazad dok se zadatak ne obavi - no jedino čovjek koji želi spoznati pravu moć provede tu misao u djelo i realizira je. Na taj put upustiti se ne smije niti jedan nesiguran čovjek. Osoba mora u potpunosti shvatiti da je, što god

bilo u prošlosti, budućnost promjenjiva i da svatko ima potencijal odreći se i zaboraviti na svoje staro ograničeno znanje.

Castaneda čak u jednim trenucima počinje gubiti vjeru da je svijet onakav kakav se običnim ljudima čini. Zaključuje da je izgled svijeta kompletno društveno konstruiran. To je naprosto suma naših međusobnih dogovora o onome što vidimo i stoga je odrednica zajednice u kojoj obitavamo. McDermott (1979) tvrdi da uvlačenjem Castanede u zajednicu čarobnjaka, Don Juan ga uz to i izlaže njihovim načinima i dogovorima o svijetu i njegovoj funkciji. Castanedina iskustva i avanture bile su moguće jer je stvarnost koju čarobnjak opaža valjana i uvjerljiva isto kao i naša. To je ipak jedna druga stvarnost i svijet.

Prema Pickeringu (2017) znanost se proučava i oblikuje kao svojevrsni reprezentacijski idiom, koji uzima mnogo znanstvenih konstatacija zdravo za gotovo, da je definirajuća karakteristika znanosti njezina proizvodnja prikaza prirode. Zato je toliko mučno i teško maknuti institucionalne režime (poput npr. stečene akademske edukacije) kako bi prihvatili i preispitali neku novu tvrdnju. Taj reprezentacijski idiom uobičajen je čovječji način razmišljanja o znanosti, kao skupu prikaza prirode, a to je način razmišljanja zbog kojeg je teško probaviti ideju o različitim svjetovima.

"Vrlo grubo, moja je ideja da je moderni Zapad relativno osebujan u svom inzistiranju da su njegovi otoci stabilnosti (sfere nama poznate stvarnosti) također zone ljudskog gospodarenja u kojima svijet djeluje kao predvidljiv stroj" (Pickering, 2017: 141). No, Pickering pojašnjava da je riječ o asimetričnom dualizmu, jer ostali otoci koji nisu u domeni naše naučene perspektive, mogu itekako biti bez ljudskog utjecaja, ali mi kao ljudi svakako možemo "ući u njih" i doživjeti ih. Vrlo je slično djelovanje pustinjskog tla u ovom Castanedinom primjeru – običnom čovjeku se pustinja odašilje samo kao pustinja, kao jedan otok stabilnosti, dok se ljudima željnim promjene ona čini drugačija te se tako ulazi u drugu domenu svijeta. Castaneda zaključuje da osobe poput njegovog učitelja Don Juana i svi koji su njemu slični (odnosno *ljudi znanja*) ne opisuju samo stvarnost koja je odvojena i izolirana od naše vlastite, već pričaju o realitetu itekako sličnom našem. Umjesto toga, šamanistički opis svijeta jednostavno je veća sfera i slika svijeta od one koja nam je inače u dostupnosti. Univerzum tih ljudi od znanja je moguć jer je stvaran koliko i svijet sitnih atoma i miona te je obično jednako tako i neprimjetan.

Kada se već spominje terminologija kvantne fizike, može se povući intrigantna paralela s pustinjom i s fascinantnom teorijom struna. Brian Greene u svojoj knjizi *Elegantni svemir* (1999) pojašnjava kako elementi i zakoni teorije struna nalažu da gotovo u srži izmijenimo svoj način i pogled na razumijevanje vremena i prostora, ali i same materije. Čovjeku je potrebno neko vrijeme

da se prilagodi na sve to, da ih usvoji bez da te izmijene smetaju. No, potrebno je tu teoriju sagledati u pravom i neometanom kontekstu.

Ondje, u toj prirodi (gdje čovjek ne gospodari), opće vremenske zakonitosti kao da i ne postoje i pošto nam je život kratak, kako kaže Don Juan, nemamo vremena za žaljenja i sumnje već samo za djelovanje. Zato u tim prirodnim poljima čovjek nalazi psihički mir jer tada biva lišen obaveza, nepotrebnog stresa i neugodnosti. Jednostavno se kreće kroz život, poput likova Carlosa i Don Juana, te neometano može spoznati svijet.

Tribalizam, idolopoklonstvo, paternalizam, osobni interes, svi se ti pojmovi moraju revidirati i udaljiti od okova posebnosti i prava ako želimo istinski evoluirati na novoj površini. Brisanjem osobne povijesti oslobađamo vlastitu energiju, kao i energiju onih za koje smo bili duboko vezani, dopuštajući svima nama da odrastamo u novom smjeru i razvijamo se bez ograničenja starih potreba. Zapravo, ovo je briga za obitelj i bližnje na najdubljoj razini, riječ je o istinskoj dubokoj ljubavi, dok se istovremeno oslobađaju svi da u potpunosti postanu ono što doista mogu biti, bez očekivanja da će se vratiti i ne tražeći ništa zauzvat. Kada se to učini, svijet postaje nova ploča koju je lako ispuniti novim znanjem.

5.2. Adaptacija prirodne moći znanja

„Castaneda shvaća da je iskusio viđenje svijeta kao čarobnjak kako bi mogao ugraditi Don Juanova učenja u svoj život i da mu Don Juan nije dao zasebnu alternativu njegovom običnom životu, već dublje razumijevanje” (McDermott, 1979: 37).

Čovjekova orijentacija, uz čistu unutarnju podlogu, u modernom svijetu zadobiva nove putokaze. Ponekad se ljudi, kao što je i bio sam Castaneda, u tim trenucima osjećaju izgubljeno, no ne toliko dezorijentirano kako su se osjećali prije nego što su shvatili kako treba djelovati u svojoj svakodnevnici.

„*Put u Ixtlan*, ukratko, putovanje je u tumačenje, i ono je za Carlosa, kao i za sve nas, najvažnija prilika povijesnosti u kojoj polažemo svoje pravo na bitak. Da upotrijebimo Carlosove izraze, to je neka vrsta „skoka” u „bezdan naguala” (nepoznatog), skok na koji se mora odvažiti, kako to kaže Meister Eckhart, „u samoći samoće” i izuzev bilo kakva jamstva da će biti spasonosno” (Olson, 1978: 50).

Nekad nas taj skok u vrtlog novog znanja, nekakvog alternativnog, drugačijeg od regulative koja nam je društveno utisnuta, zna odvesti do ruba. Do ruba gdje se bojimo sami sebi, a kamoli drugima, priznati kako treba popraviti sliku vlastite perspektive. U tim trenucima čovjek se ne bi trebao bojati i oklijevati jer mu, kako je i Castaneda govorio, vrijeme ističe i ima isključivo vremena samo za djelovanje.

Nadalje, ono što moderan svijet, pun brzine i olakog prihvaćanja institucionalnih tvrdnja bez osobnih provjera, treba zaključiti jest nešto vrlo jednostavno iz knjige Put u Ixtlan. Zaključuje se činjenica da je Castaneda htio reći nešto vrlo jednostavno; čovjek moram sam shvatiti prirodu na temelju njenog pukog postojanja. Valja živjeti u njenom skladu i veličanju. On je sam pridodavao, bez obzira na istinitost ovih prispodoba, pozornost sitnim, naizgled običnim prirodnim pojavama (vjetru, ptici, kamenju, zemlji, korovu). Svo to postojanje, kako god se znanstveno i stručno kategoriziralo i klasificiralo, zadobiva izuzetan moćan značaj. Mi tom jednostavnom umnom akcijom, odobravamo svijet i puštamo ga da nas sam vodi do novih znanja. Tu priroda sjedinjuje sve svoje u jedan impozantan mehanizam. I krajnje ga sjedinjuje s nama jer smo i mi itekako dio njega.

6. Zaključak

Riječ *Ixtlan* označava se u mnogim američko-indijanskim kulturama kao prijevod *biti u prisustvu*. Misli se zapravo na nazočnost čovjeka u čistoj ontološkoj i kulturnoj formi. Na neki način, to i jest iskreni put čovjeka prema vlastitom domu. U knjizi, Castaneda susreće učiteljevog prijatelja koji mu priča da ne može pronaći put k starom životu i mjestu u kojem je živio, otkako je počeo shvaćati i gledati svijet u cjelovitijoj, drugačijoj perspektivi. Govori kako će i on vjerojatno osjećati tu izgubljenost nakon što otkrije novi svijet; ljudi će mu biti „poput sablasti i utvara”, utabani putevi izgledat će strano, no on će se osjećati snažnije i izmijenjeno. Ta izmjena je metafora za čistoću - za odcjep od vremenskih ograničenja, opterećujućih nesklada svakidašnjice, te krajnje, odricanje od svih društvenih okova i uvjeta koji drže čovjeka pod komandom. Zato će se ljudima neko vrijeme sve doimati strano i nesjedinjeno. No, bit nije u bježanju od toga osjećaja novine, već ponovna adaptacija čistog čovjeka u regularan svijet i okolicu. Tada će moći živjeti i funkcionirati u najboljoj formi i pristupat će situacijama smireno i promišljeno.

Čovjek treba shvatiti da je kultura i sve što je stvoreno, kreirano zato što je on tako htio. Ne smije podlijeći obratu da je kultura, ili bilo što, nametnuta stvar. Treba početi od sebe. To je najbolja alternativa za sve. Priznati Platonovo i Sokratovo „znam da ništa ne znam” i sjetiti se zašto katolici slave božje riječi „Ja sam koji jesam!” (Izlazak, 3:14). Ako je božanstvo dalo objavu da je onaj koji jest i ako si čovjek, koji je prema religijskim spisima na njegovu sliku stvoren, priušti to priznanje kako uistinu ništa ne zna jer je znanje relativno, kao i prema Castanedi, tada se događa izvanredna modifikacija.

Taj lik, Castanedinog svojevrsnog metafizičkog putnika, doživljava unutarnju promjenu. Shvaća da se jedino i prvenstveno mora boriti za sebe, kako bi uopće drugima ukazao na problem. Bori se za svoje oslobođenje od „magle” u kojoj je živio. Postaje ratnik koji se bori sam sa sobom i sa akterima svojega života u gužvi socijalno-društvenih događaja, koje je doživio i koje doživljava, oslobađa se utjecaja koje su drugi ljudi i zajednice radili njemu. U ovoj knjizi ta dva putnika (Don Juan i Don Genero) poučavaju svog novog šegрта da sluša i shvati sebe sama. Bitna je istina kako on sam postoji. Sve ostalo može biti obična kulturna, nametnuta laž.

Što zapravo označava pojam *magle* za Don Juana? Magla je prema njemu sinonim za ustrojeno društvo. Smatra ju koprenom. Prema njemu, ta magla čovjeka odgaja od malena da joj vjeruje. „Laž je dobra utjeha.” Kada ne želimo uvrijediti drugoga, kada se laže o romantičnoj, uzvišenoj ljubavi poput one u djelu *Romeo i Julija*. Postoji mnogo obmanjujućih ekranizacija i knjiga koje

formiraju određenu čovječju perspektivu i navedu ga da iščekuje iste takve događaje i situacije u vlastitom životu, koje se rijetko kada dogode.

Čovjek se cijeli život može baviti tim obmanama. Gotovo je cjelokupna moderna civilizacija na njima zasnovana dok ju štite komforne fantazije. Zasnovanost na poluistini, na pričama, na neostvarenim bajkama i potlačenosti. No Castanedin *putnik* spoznaje put mimo toga, jer stvara svoj svijet istine i perspektive.

7. Literatura

1. Castaneda, C. (1997) *Put u Ixtlan*. Zagreb: Ambrozija. str. 21-81.
2. Foucault, M. (2019) *Arheologija znanja*. Zagreb: Mizantrop. str. 98.
3. Huxley, A. (2014) *U prilogu duh. Izabrani eseji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. str. 92.
4. Heywood, A. (1994) *Political Ideas and Concepts: An Introduction*. London: Palgrave Macmillan.
5. Jerbić, V. (2014) *Hegemonija i čin „prolaska kroz fantazmu”*: o reafirmaciji koncepta ideologije kod Laclaua, Mouffe i Žižeka. *Političke perspektive*, 4 (3), 65-91. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/187443>
[pristup: 27.06.2022.]
6. Laclau, E., Mouffe, C. (2001) *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Drugo izdanje. London: Verso. str. 126.
7. Laclau, E. (2005) *On Populist Reason*. London: Verso. str. 60.
8. Burton, S. (1973) *Don Juan and the Sorcerer's Apprentice*. *Time*. Vol. 101 Broj. 10, str. 3-8.
9. Kootte, A. F. (1984) *A Critical Look at Castaneda's Critics*. *The Journal of Mind and Behavior*, 5(1), 99–108. URL: <http://www.jstor.org/stable/43853017>
[pristup: 29.06.2022.]
10. Huxley, A. (2001) *Vrata percepcije: raj i pakao*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
11. Huxley, A. (1985) *Otok*. Zagreb: August Cesarec.
12. Žižek, Slavoj (2002) *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb, Arkzin.
13. Merton, R. K. (1937). *The Sociology of Knowledge*. *Isis*, 27(3), 493–503. URL: <http://www.jstor.org/stable/225155> [pristup: 8.07.2022.]
14. Mannheim, K. (2015) *Ideology And Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*. Connecticut: Martino Fine Books.
15. Shils, E. (1974) *“Ideology and Utopia” by Karl Mannheim*. *Daedalus*, 103(1), 83–89. URL: <http://www.jstor.org/stable/20024190>
[pristup: 8.07.2022.]
16. McDermott, R. (1979) *Reasons, Rules and the Ring of Experience: Reading Our World into Carlos Castaneda's Works*. *Human Studies*, 2(1), 31–46. URL: <http://www.jstor.org/stable/20008708>
[pristup: 29.06.2022.]

17. Pickering, A. (2017) *The Ontological Turn: Taking Different Worlds Seriously*. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 61(2), 134–150. URL: <http://www.jstor.org/stable/26404932>
[pristup: 30.06.2022.]
18. Greene, B. (2014) *Elegantni svemir*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
19. Olson, A. M. (1978) *From Shaman To Mystic: An Interpretation of the Castaneda Quartet*. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 61(1), str. 47–66. URL: <http://www.jstor.org/stable/41178048>
[pristup: 29.06.2022.]

Internetski izvori:

1. New World Encyclopedia. *Carlos Castaneda, Bibliography*. URL: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Carlos_Castaneda. [pristup: 30.06.2022.]
2. Astro. "Castañeda's birth certificate". URL: <https://www.astro.com/imwiki/adb/Castaneda-birth-certificate.jpg>. [pristup: 28.06.2022.]
3. BBC. (2007) *Tales from the Jungle: Carlos Castaneda*. URL: <https://youtu.be/PvzLKusEz8A> [pristup: 27.06.2022.]
4. Roszak, T. (1969) *Don Juan : the sorcerer / Carlos Castaneda*. [audiozapis]. Los Angeles : Pacifica Radio Archive. URL: <https://www.pacificaradioarchives.org/recording/bb2038?nns=castaneda> [pristup: 28.06.2022.]